

Aleksandra Mroczek-Żulicka

Uniwersytet Łódzki

Łódź jako przestrzeń sprzyjająca twórczości

Słowa kluczowe: środowiskowe warunki do twórczości, miasto kreatywne, przestrzeń rekreacyjna, Łódź

Wstęp

Pionierem badań nad twórczością był Joy Guilford (1950), który w toku swoich badań naukowych stworzył definicję twórczości w perspektywie różnic indywidualnych jednostki (Strelau, 2015). Według badacza „twórczość w wąskim znaczeniu odnosi się do tych zdolności, które są najbardziej charakterystyczne dla osób twórczych. Zdolności twórcze determinują, czy jednostka ma siłę ujawnić zachowanie twórcze w stopniu godnym uwagi. To, czy jednostka, obdarzona niezbędnymi zdolnościami, wytworzy aktualnie produkty o charakterze twórczym, zależeć będzie od jej cech motywacyjnych i temperamentalnych” (Guilford, 1950: 444). Tak początkowo sformułowane pojęcie twórczości stało się inspiracją do dalszych badań naukowców z całego świata. W polskiej literaturze pojęcie kreatywności jako ludzkiej cechy spopularyzował E. Nęcka, według którego „kreatywność przejawia się zwykle w jakiejś formie obserwowalnego zachowania, polegającego na produkcji nowych i wartościowych wytworów” (Nęcka, 2001: 19). Podobnie pojmuje ten termin także K.J. Szmidt (2013: 53): „kreatywność to zdolność człowieka do w miarę częstego generowania nowych i wartościowych wytworów (np.: rzeczy, idei, metod działania)”. Warto podkreślić, że pojęcia *kreatywność* i *twórczość* nie są w pełni synonimiczne. Twórczość dotyczy działalności przynoszącej wytwory – zarówno

działa sztuki, jak i sposoby postrzegania świata – których cechą charakterystyczną jest nowość i wartościowość (estetyczna, użytkowa, etyczna, poznawcza) chociażby dla samego podmiotu tworzącego, a człowiek o rozwiniętej postawie twórczej potrafi generować pomysły i stosować je w praktyce. Ponadto twórczość w przeciwieństwie do kreatywności (rozumianej jako cecha ludzka) rozpatrywana może być czteroaspektowo: jako cecha wytworu, jako proces psychiczny, jako cecha osoby oraz jako zespół czynników zewnętrznych (Szmidt, 2013). Czynniki zewnętrzne mogące stymulować bądź hamować twórczość stanowią podstawę teoretyczną prezentowanego artykułu.

Analizowanie przestrzeni miejskiej jako środowiska mogącego przyczyniać się do rozwoju twórczości mieszkańców jest tematem, który zainteresował autorkę w toku przygotowywania pracy magisterskiej. Głównym celem artykułu jest przedstawienie podstawy teoretycznej oraz wyników badań przeprowadzonych przez autorkę na potrzeby pracy pt. Łódź jako środowisko kreatogenne w opiniach twórców i młodzieży pisanej pod kierunkiem prof. nadzw. dr. hab. Krzysztofa J. Szmidta. Odwołując się do rozważań podjętych w przywołanej pracy, autorka odnosi się z perspektywy 5 lat do wyników badań i na tej podstawie formułuje nowe pytania badawcze.

Środowiskowe warunki rozwoju twórczości

Coraz bardziej popularne jest pytanie o najlepsze społeczno-kulturowe warunki rozwoju twórczości pojedynczych osób oraz grup społecznych. Zastanawiające są potencjalne inhibitory i stymulatory rozwoju twórczości, które można zaobserwować w środowisku otaczającym człowieka. Liczne badania przeprowadzane przez naukowców różnych dziedzin podają niekiedy wręcz sprzeczne teorie (Szmidt, 2013). Wielu badaczy twierdzi, że czynnikiem silnie stymulującym twórczość jest kooperacja i współpraca w grupie np. naukowej, artystycznej, sportowej czy zadaniowej. Jednakże przywołując dane biograficzne wybitnych twórców, takich jak Jan Sebastian Bach czy Immanuel Kant, można zauważyć, że siłą napędową ich twórczości była samotność (Storr, 2010). K.J. Szmidt (2013) przywołuje wykluczające się koncepcje próbujące wyjaśnić fenomen swoistego „ducha czasu”, który w sposób szczegól-

ny uzasadnia powód występowania w danym miejscu i czasie nasilenia przejawów kreatywności. Psycholog J. Kozielecki (2008) docieka powodu wyboru przez twórców konkretnego miejsca geograficznego (*milieu*) do życia. W związku z tym warto dokonać analizy istniejących teorii dotyczących środowiskowych warunków rozwoju twórczości.

R. Schulz określa te warunki jako czynniki pozapodmiotowe, czyli: materialne, techniczne, społeczne i kulturowe, które „wpływają na inicjowanie, treść, przebieg oraz rezultaty aktywności twórczej” (Schulz, 1990: 329). Zewnętrzne warunki twórczości można określić za K.J. Szmidtem (2013: 66) jako „ogół czynników wpływających na podejmowanie, treść, intensywność, przebieg i rezultaty działań twórczych”. Zjawisko to definiuje także S. Popek (2003: 155), podkreślając, że „twórczość jest rezultatem funkcjonowania całej osobowości człowieka, jego predyspozycji psychicznych i fizycznych w konkretnym środowisku i kulturze”.

To właśnie kultura danego społeczeństwa wytycza normy, które kształtują jej uczestników. Wśród tej grupy znajdują się także jednostki nietypowe, wykraczające poza standardy ujednoliconej kultury, nazywane jednostkami twórczymi. Podobnym tropem podążają także rozważania R. Schulza (1990), według którego kultura danego społeczeństwa nadaje wzorce w postaci systemu wartości, dzięki którym ludzie mogą stać się jednostkami twórczymi. Normy te to: orientacja przyszłościowa, innowacyjna, intelektualizm, indywidualizm oraz aktywizm. Podkreśla on także istotę różnorodności kulturowej społeczeństw. Zderzenia różnych ideologii mogą być szansą do tworzenia nietypowych, oryginalnych dzieł (Schulz, 1990).

Ważną rolę w ocenianiu sprzyjających warunków dla twórczości odgrywa także społeczność. Akceptacja społeczna bądź odrzucenie dzieła nowego, oryginalnego decyduje o rozwoju twórczości w danej przestrzeni społeczno-kulturowej. Niezwykle istotny wydaje się zatem stosunek ludzi do zjawisk twórczości (Popek, 2003). Amerykański badacz Ch. Murray (2003) na podstawie własnych badań próbuje określić, gdzie i w jakich warunkach powstawały dzieła wybitne w okresie od 800 roku p.n.e. do 1950 roku. Wskazuje, że przez większą część historii to mężczyźni byli bardziej kreatywni, a najbardziej twórczy obszar świata to region mieszczący się w wąskim pasie między Danią i Szkocją a południowymi Włochami, że „stolicą twórczości” w Paryżu. Twierdzi ponadto, że Zachód jest bardziej twórczy od Wschodu. Według autora

po 1950 roku to Stany Zjednoczone stały się potęgą twórczą świata chociażby z uwagi na wysoką liczbę noblistów, ogromną liczbę wynalazków i odkryć. To, co najmocniej wpływa na twórczość narodów, to ich immanentne cechy osobowościowe (Murray, 2003).

Wymienione teorie stanowią podstawę do określenia warunków środowiskowych wpływających na rozwój twórczości. Ponadto wyróżniane są inhibitory i stymulatory twórczości, czyli kontekstowe, zewnętrzne czynniki (makrospołeczne) związane z danym momentem czasowym i daną przestrzenią, które oddziałują na jednostkę, usprawniając bądź hamując proces twórczy. „Stymulatory to czynniki mające pozytywny wpływ na aktywność twórczą, dynamizujące i usprawniające jej przebieg [...]. Inhibitory to czynniki mające negatywny wpływ na aktywność twórczą, hamujące i utrudniające jej przebieg” (Szmidt, 2013: 66).

S. Popek (2003) wymienia następujące czynniki środowiskowe sprzyjające efektywności twórczej: otwartość na szeroko rozumianą problematykę kulturalną, wysokie usytuowanie w systemie wartości społecznych procesu samorealizacji i rozwoju osobowego, wolny dostęp do instytucji oświatowych i wszelkiego rodzaju zbiorów informacji oraz dzieł, różnorodność bodźców kulturalnych, tolerancja dla różnych stylów zachowania i poglądów, współdziałanie osób wybitnych, społeczne uznanie dla twórczości i twórcy. Chcąc zebrać czynniki środowiskowe (przedszkole, szkoła, rodzina, rówieśnicy, media) mające negatywny wpływ na jednostki, S. Popek zwraca jednak uwagę na istotny fakt, że nasilenie tego wpływu zależy w bardzo dużym stopniu od pewnych cech osobowościowych, które są rozłożone biegunowo. Nie jest zatem łatwo przewidzieć, jak na danego człowieka z konkretnym charakterem zadziała wpływ danej społeczności.

W badaniach nad społecznym aspektem twórczości zaczęto także zastanawiać się nad tym, jak społeczeństwo jako całość oraz kontekst kulturowy wpływają na twórczość. E. Nęcka (2001) wyjaśnia pojęcie środowiska kreatywnego, analizując, w jaki sposób konkretne środowisko ludzi, określone miejsce i czas determinują powstawanie dzieł wybitnych. Najważniejsze warunki środowiska kreatywnego to dobrobyt, rozumiany jako nadwyżka dochodów, która może być spożytkowana na korzystanie, sponsorowanie twórczości. Ważna jest także wolność osobista, rozumiana jako liberalizm życia społecznego, rozluźnienie sztywnych schematów, wolny styl życia, w którym występują żywe interakcje

społeczne. Badacz podkreślił istotność różnorodności kulturowej czy etnicznej, która wzbogaca życie kulturowe, przyciąga ludzi z różnych stron i staje się siłą napędową rozwoju twórczości. Duże znaczenie ma także szacunek dla wybitnych dzieł i twórców jako panującego systemu wartości (Nęcka, 2001). J. Kozielecki (2008) dodaje, że istotny jest również aspekt samego miejsca geograficznego, w którym twórczość postrzegana jest jako samodzielna wartość. Miejsce to powinno być także różnorodne, a wartości w nim autentyczne – budujące tożsamość jednostki i wspólnoty. Ważny jest ponadto styl życia danego społeczeństwa – bogactwo możliwości korzystania z różnorodnej oferty kulturalnej i rekreacyjnej odgrywa szczególną rolę w środowisku protwórczym. Twórczości sprzyjają bezpośrednie relacje interpersonalne (Kozielecki, 2008).

Popularną koncepcją stało się w ostatnich latach pojęcie miasta kreatywnego. Zdaniem R. Floridy (2010) miasta takie potrafią wykorzystać sprzężenie talentu, technologii i tolerancji. G. Torr (2013), wykorzystując tę koncepcję, wymienia kilka wspólnych cech dla epok, w których najmocniej rozwijała się twórczość: istnienie zamożnej klasy wyższej, która chce i może inwestować swoje środki w rozwój mecenatu, przejściowy napływ imigrantów o różnorodnej kulturze oraz rozkwit gospodarczy. Te czynniki według Torra powodują zupełnie nowe podejście do organizacji życia i stają się kluczowymi dla miast kreatywnych. Popularyzatorem tej teorii jest również Ch. Landry (2013). Wskazuje on istotę nowych sposobów myślenia o funkcjonowaniu miast. Dzięki analizie ich zasobów podkreśla rolę dziedzictwa kulturowego czy też cech przywódców miast w kreowaniu miejsca o silnym potencjale rozwojowym. Kreatywność stać się ma kluczowym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność i konkurencyjność miast. Landry określa grupę siedmiu uwarunkowań kreatywności miasta. Przede wszystkim jest to nagromadzenie kreatywnych jednostek, ale także ludzi otwartych, którzy potrafią przyjąć nowe, świeże pomysły oraz współpracować. Osoby te cechować powinna także wola i przywództwo, czyli chęć, aby swe pomysły wcielać w życie i by przynosiły one pożądaną zmianę. Podkreśla również wagę zróżnicowania społecznego i dostępu do różnych talentów, dzięki którym zwiększa się społeczne poczucie zrozumienia odmienności. Ważna jest oprócz tego kultura organizacyjna ośrodków edukacyjnych czy ośrodków władzy. Według Landry'ego powinna w nich nastąpić zmiana, dzięki której przestoczą się one w organizacje otwarte, mniej zhierarchi-

zowane. Kluczowym podmiotem tych zmian powinna być władza, która bez odpowiedniego nastawienia, wiedzy oraz umiejętności zarządzania nie będzie władzą, dzięki której może rozwijać się kreatywne miasto (Landry, 2013).

Kolejnym ważnym czynnikiem jest silne poczucie tożsamości mieszkańców z miastem, które bardzo sprzyja powiększeniu dumy obywatelskiej, „ducha” społeczności oraz rodzi potrzebę troski o środowisko lokalne w silnym jednocześnie poczuciu tolerancji. Przestrzenie oraz udogodnienia miejskie – przede wszystkim ich różnorodność i liczba – są decydujące dla zwiększania kreatywności w mieście. Miejsca publiczne, w których się tworzy, gdzie spotykają się ludzie i mają możliwość konfrontowania swoich poglądów oraz rozwijania swoich zainteresowań, są zatem bardzo istotne. Ostatni czynnik to dynamika sieciowa, czyli sieć komunikacyjna wewnątrz miasta oraz kontakty międzynarodowe, które usprawniają rozwój miasta (Landry, 2013).

Na podstawie zdefiniowanych powyżej pojęć oraz teorii opisujących cechy środowiska kreatywnego autorka sformułowała problematykę badawczą przeprowadzonych w latach 2010–2011 badań. Określony został główny problem pracy, a także metodologia badań, które opierają się na wskazanych czynnikach determinujących rozwój twórczości mieszkańców miasta.

Łódź jako środowisko kreatywne w opinii jej mieszkańców

Celem badań było zebranie opinii mieszkańców na temat Łodzi jako środowiska sprzyjającego twórczości. Wybrane grupy badanych pokazały dwie perspektywy patrzenia na ten problem. Pierwszą grupę badanych stanowili studenci kierunków związanych z kulturą, którzy wypełniali kwestionariusz ankiety. Badanie ankietowe pozwoliło wyłonić osoby do pogłębionego wywiadu, dzięki któremu udało się zdobyć szerszą wiedzę na temat ich sądów oraz uwarunkowań opinii na temat Łodzi jako środowiska sprzyjającego twórczości. Dodatkowo przeprowadzono krótkie warsztaty metodą Metaplanu¹ z wybraną gru-

¹ Metaplan to metoda działania polegająca na realizacji procesu myślowego, składającego się z próby odpowiedzi na następujące kolejno pytania: jak jest obecnie? (analiza stanu obecnego), jak być powinno? (określenie sytuacji pożądanej), dlaczego nie jest

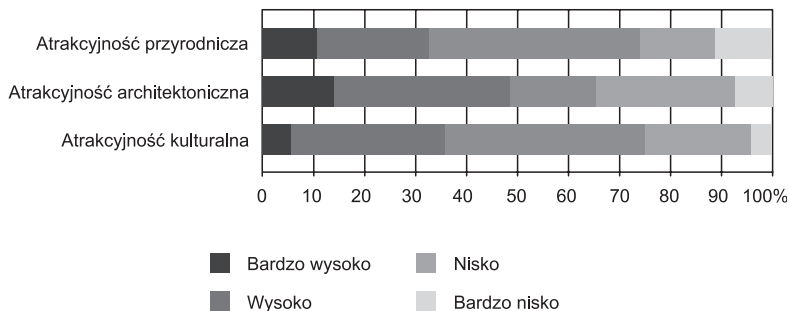
pą studentów kierunku kulturoznawstwo. W części ankietowej wzięło udział 95 respondentów (76 kobiet i 19 mężczyzn) z następujących kierunków: pedagogika – profilaktyka i animacja społeczno-kulturalna: 40 osób, pedagogika – edukacja przez sztukę: 14 osób, geografia oraz turystyka i rekreacja: 19 osób, kulturoznawstwo: 16 osób, inne: 6 osób. Na podstawie tego badania wyłoniono 3 osoby do wywiadu pogłębianego. Kryterium doboru opierało się na wysokim poczuciu tożsamości z miastem i aktywności zawodowej lub pozazawodowej w obszarze animacji społeczno-kulturalnej.

Drugą grupę badanych stanowiły osoby związane z działalnością zawodową w dziedzinie kultury w Łodzi. Badania przeprowadzono techniką wywiadu, a wzięło w nich udział 16 osób. Byli to m.in: dyrektor festiwalu, dyrektor domu kultury, przewodnik po Łodzi, reżyser, fotograf, nauczyciel akademicki, dziennikarz gazety, telewizyjny oraz radiowy, pracownik Biura Promocji i Współpracy z Zagranicą Urzędu Miasta Łodzi.

Odpowiedzi respondentów odniesiono do przedstawionych w rozdziale teoretycznym teorii środowiska sprzyjającego twórczości i na tej podstawie sformułowano wnioski dotyczące opinii badanych na temat Łodzi jako środowiska kreatywnego.

Łódź według respondentów budzi bardzo skrajne emocje, zarówno w zakresie oceny atrakcyjności miasta, jak i jego poziomu rozwoju czy też oferty kulturalnej. Badani studenci zapytani, czym dla nich jest „klimat” Łodzi, podali bardzo zróżnicowane odpowiedzi. Dla prawie połowy z nich (44%) łódzki „klimat” budzi pozytywne skojarzenia. Jako mocne strony miasta wymienili: architekturę (48%), ofertę kulturalną (35%), bogatą historię (32%) oraz położenie miasta (31%). Aż 26% ankietowanych wskazało odpowiedzi mieszane, które uwypukliły ambiwalentne odczucia respondentów. Z kolei 21% respondentów oceniło go negatywnie. Największe wady Łodzi to według ankietowanych: zły stan budynków (54%), szarość, brud (37%), infrastruktura oraz władze miejskie (po 32%). Skrajność opinii respondentów uwidacznia się także w ocenie atrakcyjności kulturalnej, architektonicznej i przyrodniczej (rys. 1).

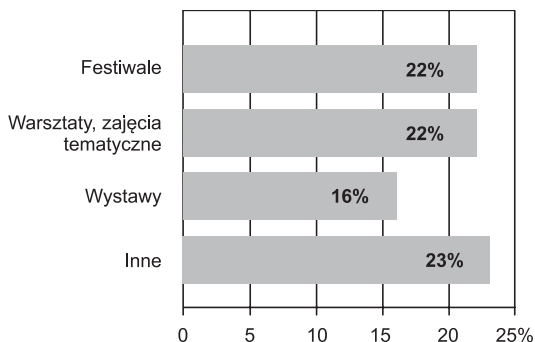
tak, jak być powinno? (szukanie przyczyn), co w związku z tym należy zrobić (określenie wniosków, pomysłów działań, zmierzających do rozwiązania problemu) (Szmidt, 2008).

Rysunek 1. Atrakcyjność kulturalna, przyrodnicza i turystyczna Łodzi w opinii studentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ($n = 95$).

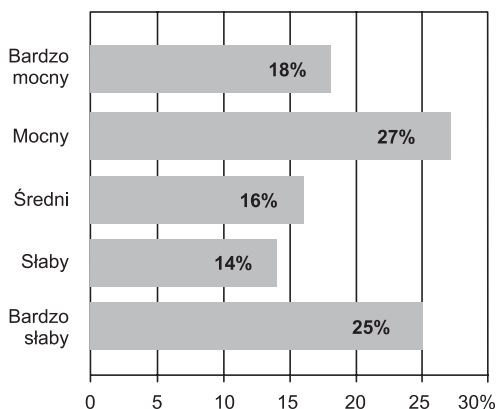
Ulubione miejsca studentów poddanych badaniu to przede wszystkim: parki miejskie (aż 60%), Las Łagiewnicki (27%) i ulica Piotrkowska (24%). Tylko co trzeci ankietowany student potrafił wskazać konkretne działania władz miejskich, które promują i rozwijają twórczość mieszkańców – 33% respondentów orzekło, że są to dotacje i patronaty. Więcej tego typu działań dostrzeżono w działalności organizacji pozarządowych, wymieniano najczęściej organizację warsztatów, spotkań tematycznych, festiwali, wystaw i innych (rys. 2).

Rysunek 2. Działania podejmowane przez łódzkie organizacje pozarządowe w celu promocji i rozwoju twórczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ($n = 95$).

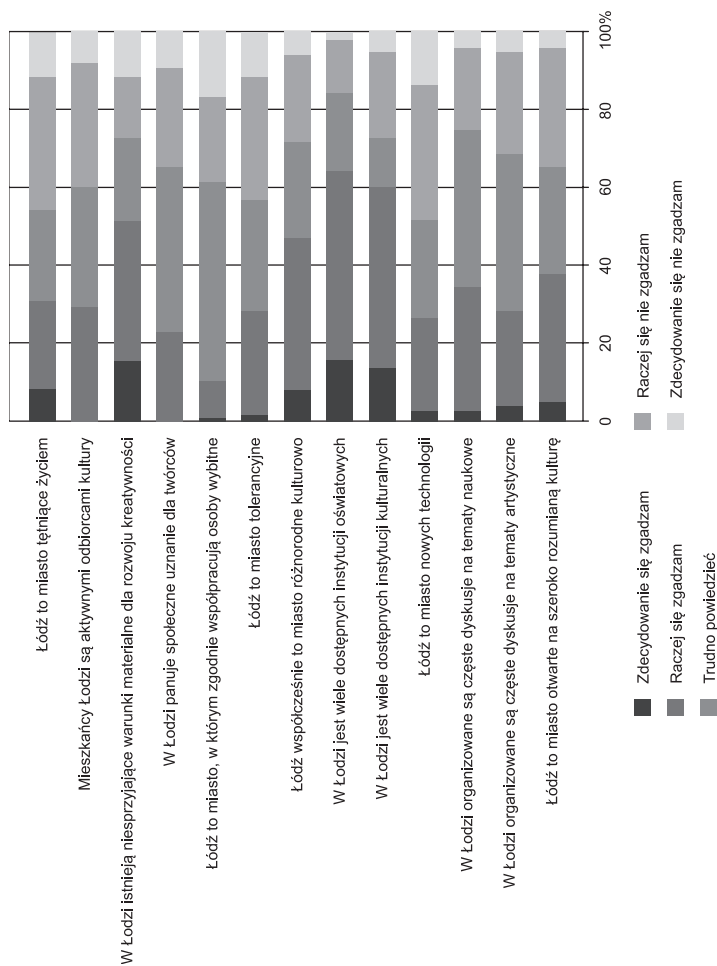
Ważnym czynnikiem z jednej strony weryfikującym kreatogenność środowiska, a z drugiej strony różnicującym opinie respondentów o Łodzi jest poczucie identyfikacji z miastem. Wyniki odnoszące się do tego pytania nie potwierdzają silnego poczucia tożsamości badanych respondentów z Łodzią, jest ono raczej rozłożone równomiernie – podobna jest liczba ankietowanych, którzy bardzo mocno lub mocno utożsamiają się z miastem, oraz liczba respondentów, którzy stopień ten odczuwają słabo lub bardzo słabo (rys. 3).

Rysunek 3. Stopień utożsamiania się badanych studentów z Łodzią

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ($n = 95$).

Podsumowując opinie badanych studentów na temat Łodzi jako środowiska kreatywnego, wykorzystano pięciostopniową skalę Likerta. Dzięki temu udało się określić ich ogólny pogląd dotyczący badanego zjawiska (rys. 4).

Rysunek 4. Ocena czynników wpływających na kreatywność Łodzi w opinii badanych studentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ($n = 95$).

Poszczególne zdania w skali odnoszą się do zebranych w przeglądzie literatury społeczno-kulturowych warunków rozwoju twórczości. Ankietowani studenci potwierdzili, że w Łodzi występują takie cechy środowiska kreatywnego, jak dostępność instytucji oświatowych i kulturalnych oraz różnorodność kulturowa. Zaprzeczyli jednocześnie, że w Łodzi istnieją odpowiednie warunki materialne dla rozwoju kreatywności. Ponadto Łódź nie jest raczej miastem nowych technologii, nie tętni życiem i nie jest tolerancyjna. Większa grupa badanych twierdziła, że mieszkańcy Łodzi nie są raczej aktywnymi odbiorcami kultury, a osoby wybitne nie współpracują ze sobą. Wyniki te pokazują, że Łódź zdaniem ankietowanych studentów w niskim stopniu sprzyja rozwijaniu twórczości.

Opinie drugiej grupy badanych – osób związanych z kulturą w Łodzi – pozwoliły wyjaśnić znaczenie opinii uzyskanych od ankietowanych studentów. Wypowiedzi zawarte w wywiadach potwierdziły większość danych zebranych techniką ankiety. Ponadto respondenci chętnie wskazywali swoje pomysły na rozbudzanie i promowanie twórczości w Łodzi. Wskazali także ważne, już istniejące potencjały rozwojowe miasta. Siłą Łodzi w opinii twórców są młodzi i ambitni absolwenci licznych szkół wyższych. Także osoby zaangażowane i związane zawodowo z Łodzią to według respondentów kompilacja mocnych charakterów, którym prawdziwie zależy na zmianie na lepsze w mieście. Ich zaangażowanie i wytrwałość w kreowaniu interesujących przedsięwzięć społeczno-kulturalnych świadczy o autentyczności miasta. Łódź według tej grupy badanych to także klimatyczne i nieprzeciętne miasto. Poza tymi aspektami respondenci niejednokrotnie wskazywali potencjał rozwojowy w planie rozbudowy Dworca Fabrycznego i okolic EC1 jako nowych interesujących miejsc przyciągających i integrujących mieszkańców Łodzi.

Pomysły badanych dotyczące własnej koncepcji zmian w obszarze rozwijania twórczości mieszkańców przedstawiano w sposób bardzo przemyślany i kompleksowy. Wskazywano na konieczność przemiany środowiska społeczno-kulturowego od podstaw. Pierwszym krokiem ku zmianie powinno być zadbanie o porządek w mieście, ulepszenie infrastruktury i zwiększenie poczucia bezpieczeństwa. Następnie należy zadbać o napływ inwestorów, dzięki którym może wzrosnąć nakład finansowy na rozwój miasta w obszarze twórczości. Kolejnym kluczowym elementem zmian powinna być edukacja, w której musi znaleźć się miejsce i czas na kulturę, rozwijanie twórczości uczniów. Konieczne jest

także stworzenie miejskiego planu rozwoju, który wdrażany przez odpowiedzialną władzę ma szansę zachęcić do współdziałania różne podmioty (instytucje, stowarzyszenia) w jego realizację. Plan ten powinien zawierać też pomysł na rozwijanie kultury w Łodzi oraz włączanie młodych w inicjowanie ambitnych działań w przestrzeni miejskiej.

Przedstawione wyniki badań odnoszą się do opinii badanych respondentów na temat czynników występujących w Łodzi, które sprzyjają rozwijaniu twórczości mieszkańców. Wynika z nich duża ambiwalentność odczuć i emocji, jakie wzbudza to miasto. Większość badanych jednak nie ocenia pozytywnie warunków do tworzenia. Podkreślono, że w Łodzi raczej nie występuje wysoki szacunek dla twórców, a przede wszystkim nisko oceniono warunki i jakość życia w mieście. Pomimo wciąż istniejącej w Łodzi i historycznie uwarunkowanej różnorodności kulturowej niejednoznacznie oceniono tolerancję Łódzian. Inhibitorami twórczości są ponadto: zaniedbany wygląd miasta, niski poziom bezpieczeństwa, liczne problemy społeczne, mały przyrost gospodarczy i niedostateczne zagospodarowanie przestrzeni miejskiej. Z drugiej strony badani wskazywali także potencjalne stymulatory twórczości. Przede wszystkim wielokrotnie podkreślano, że Łódź ma swoisty „klimat”, który choć pełen sprzeczności może przyciągać i inspirować do rozwoju. Silne strony miasta dostrzeżono w niezwykłości łódzkiej architektury, dużej liczbie parków i wielokulturowości. Istniejące już wtedy plany rozwoju miasta (rozbudowa Dworca Fabrycznego i okolic EC1) zostały dostrzeżone przez respondentów jako potencjały rozwojowe Łodzi. Siłą miasta według badanych są także mieszkańcy – z jednej strony zaangażowani już w rozwój Łodzi twórcy, a z drugiej strony absolwenci łódzkich szkół wyższych.

Przestrzeń rekreacyjna Łodzi a przestrzeń sprzyjająca twórczości

Zaprezentowane wyniki badań skłoniły autorkę do podjęcia na nowo rozważań na temat Łodzi jako środowiska sprzyjającego twórczości. Aktualna sytuacja miasta pozwala nieco odmiennie odnieść się do przywołanych opinii badanych respondentów. W 2012 roku została uchwalona w Łodzi Strategia Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+.

Fundamentem Strategii jest hasło „Łódź efektywna i przyjazna”. Zaś wizja Łodzi brzmi następująco „Przyjazne, twórcze i dynamiczne. Miasto zrównoważonego rozwoju o konkurencyjnych warunkach życia, pracy i inwestowania, wykorzystujące swój historyczny, infrastrukturalny i kreatywny potencjał”. Filarami Strategii są zaś: gospodarka i infrastruktura – „Łódź otwarta na świat”, społeczeństwo i kultura – „Łódź aktywna, ucząca się i twórcza” oraz przestrzeń i środowisko – „Łódź atrakcyjna, bezpieczna i zdrowa”. Ponadto w tym samym roku rozpoczęto realizację projektu pod nazwą „Promocja Marki Łódź – Centrum Przemysłów Kreatywnych” (2012 *Łódź Kreuje*). Stało się to przyczynkiem do stworzenia m.in. wielu spotów reklamowych promujących Łódź pod tym kątem. Powstał także System Identyfikacji Wizualnej z logo „Łódź Kreuje”. Coraz częściej dostrzegane są w przestrzeni miejskiej działania nawiązujące do kreatywności. Przykładami mogą być: plebiscyt na najlepsze łódzkie kreatywne kawiarnie, liczne warsztaty (np. wytwarzania mebli z surowców wtórnych czy kreatywnego gotowania). Ponadto wzrasta liczba firm z sektora przemysłów kreatywnych (*Potencjały przemysłów kreatywnych w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym*, 2014). Powyższe inicjatywy najczęściej także kumulują się w jednym fragmencie przestrzeni, często wykorzystując postindustrialne wnętrza fabryk i specyficzną, łódzką tkankę miasta, np. OFF Piotrkowska, Piotrkowska 217, WI-MA – Zakłady Przemysłów Twórczych, Art._Inkubator (Mokras-Grabowska, 2014). Stają się one z jednej strony swoistą marką przyciągającą kreatywne jednostki, a z drugiej – przestrzenią dla realizacji i rozwijania twórczości codziennej mieszkańców.

Działania władz miasta w zakresie tworzenia strategii i budowania marki Łodzi oraz konsekwencje z nich wynikające, takie jak wdrożenie Budżetu Obywatelskiego², akcja Lokale dla Kreatywnych³, obrazują zupełnie odmienny wizerunek władz miasta, których działania promują i rozwijają twórczość mieszkańców. Ponadto dostrzegalne w przestrzeni

² Budżet obywatelski, zwany również partycypacyjnym, to specjalnie wydzielona kwota z budżetu Łodzi, o której wydaniu decydują mieszkańcy Łodzi. Do tej pory odbyły się dwie edycje tej akcji (lata 2014, 2015) (*Zmieniam Łódź. Pomóż wydać 20 milionów złotych!*).

³ Konkurs ofert na lokale przeznaczone na prowadzenie działalności handlowej lub usługowej dla towarów będących wynikiem działalności designerskiej i artystycznej, np. galerii sztuki, księgarni i antykwariatów oraz gastronomicznej z elementami propagowania kultury i sztuki (*Lokale dla kreatywnych!*, 2016).

miejskiej inicjatywy twórców, stowarzyszeń, przedsiębiorców czy pasjonatów, takie jak: inicjatywa Odnowa Teofilowa, Letnie Koncerty w Altanie Parku Źródłiska I, nowe łódzkie murale i akcje Śniadania w parkach, pokazują, w jaki sposób można wykorzystywać przestrzenie publiczne Łodzi twórczo. Te aspekty uwypuklają nowe perspektywy potencjału, jaki tkwi w łódzkiej przestrzeni publicznej i postrzeganiu miasta jako środowiska kreatywnego. Inicjatywy te skłoniły autorkę do refleksji nad rolą, jaką odgrywać może przestrzeń rekreacyjna miasta w rozwoju twórczości mieszkańców.

Według M. Drzewieckiego (1992) „przestrzeń rekreacyjna to część przestrzeni geograficznej, która ma cechy korzystne dla realizacji różnych form zachowań w czasie wolnym, jak również charakteryzuje się istnieniem procesów rekreacyjnych o rozmiarach istotnych społecznie i przestrzennie”. W związku z tak sformułowaną definicją warto byłoby przeanalizować zarówno formy zachowań mieszkańców w czasie wolnym w Łodzi, jak i elementy przestrzeni, jej cechy, które mogą to umożliwić. W toku dalszych badań warto znaleźć odpowiedź na pytanie, jakie znaczenie ma zagospodarowanie przestrzeni rekreacyjnej dla twórczości mieszkańców. Czy istniejące elementy tej przestrzeni mają szczególne znaczenie dla inicjowania i organizowania w nich przedsięwzięć o charakterze twórczym i rozwijających kreatywność uczestników?

Przedstawione wcześniej wyniki badań prezentują obraz łódzkich twórców jako osób mocno zaangażowanych w rozwój miasta. Interesującym zagadnieniem wydaje się zatem przeanalizowanie społeczności, która podejmuje się organizowania działań rozwijających twórczość mieszkańców. Kim są? Jakie działania organizują? Jakie przestrzenie do tego typu działań wybierają i dlaczego? Jak oceniają zagospodarowanie przestrzeni rekreacyjnej pod kątem sprzyjania twórczości?

Badani respondenci często w swoich wypowiedziach podkreślali występowanie specyficznego klimatu Łodzi, jego historycznego potencjału oraz wyjątkowości łódzkiej architektury. Warto zatem odnieść opis zagospodarowania urbanistycznego Łodzi oraz analizę historyczną aktywności wolnoczasowych mieszkańców do współczesnych wyników inwentaryzacji przestrzeni rekreacyjnej Łodzi, szczególnie pod kątem miejsc, obiektów, które proponują działania twórcze bądź które są do tych celów wykorzystywane. Zestawienie takie mogłoby dać szerszą perspektywę rozumienia i wyjaśniania rozmieszczenia przestrzennego tego typu aktywności.

Z dzisiejszej perspektywy w przedstawionych wynikach badań można odnaleźć wciąż aktualne opinie dotyczące problemów społecznych w Łodzi, jej mankamentów, które wpływają na negatywną ocenę atrakcyjności miasta. Stanowią one wciąż barierę dla rozwoju miasta i twórczości mieszkańców. Jednakże zasygnalizowane zmiany: podjęte działania zarówno przez twórców, mieszkańców, jak i przez władze miasta dają impuls do nowego spojrzenia na zagadnienie potencjału miasta w kontekście rozwoju twórczości łodzian. Łódź jako szczególne miejsce na mapie Polski, a także jej przestrzeń rekreacyjna powinny stanowić inspirację do dalszych badań.

Podsumowanie

Twórczość i kreatywność to bardzo popularne współcześnie zagadnienia. Warto jednak podkreślić różnicę między tymi pojęciami. Kreatywność rozpatrywana jest jako cecha ludzka, z kolei twórczość jest pojęciem szerszym i dotyczy czterech aspektów: procesu twórczego, jednostki twórczej, wytworu oraz czynników zewnętrznych, które wpływają na twórczość jednostek czy grup. To właśnie czwarty aspekt stał się tematem tego artykułu. Przeanalizowano szereg interesujących teorii mających wyjaśnić fenomen znaczenia otoczenia zewnętrznego człowieka w rozwijaniu jego twórczości. Koncepcje środowiska kreatogennego, zewnętrznych stymulatorów i inhibitorów twórczości oraz miasta kreatywnego stały się podstawą do przeprowadzenia badań na temat Łodzi jako środowiska sprzyjającego twórczości w opinii wybranej grupy łódzkich studentów oraz twórców. Według respondentów Łódź to miasto sprzeczności. Wielu z nich odnajduje w nim niepowtarzalny „klimat”, wyjątkowe miejsca, ludzi czy wydarzenia miejskie, ale podkreśla też występowanie poważnych zagrożeń czy negatywnych zjawisk społecznych wciąż silnie kojarzących się z Łodzią. Opinie respondentów pozwoliły zidentyfikować łódzkie stymulatory oraz inhibitory twórczości, z których te ostatnie jednak przeważają. Badani podali także swoje szeroko zakrojone pomysły na zmianę tej sytuacji.

Współcześnie można dostrzec przykłady działań w przestrzeni miejskiej, które zwracają uwagę ze względu na swój kreatogenny potencjał. Akcja promocyjna miasta określająca Łódź jako centrum przemysłów

kreatywnych, wzrost obserwowanych aktywności proponowanych przez łódzkich kreatorów, działaczy społecznych i firmy stają się zachętą do dalszych badań. Przestrzeń miejska Łodzi zmienia się: plany rewitalizacyjne oraz działania podjęte w ramach Budżetu Obywatelskiego (np. rozbudowa placów zabaw, terenów rekreacyjnych, parków miejskich czy stworzenie woonerfów) rodzą pytanie o rolę przestrzeni rekreacyjnej Łodzi w rozwijaniu twórczości mieszkańców. Czy zagospodarowanie terenów rekreacyjnych jako ważny składnik w procesie kształtowania warunków życia mieszkańców jest istotnym elementem wpływającym na ich rozwój osobowościowy, a także rozwój ku twórczości? Wiele przedstawionych wątków wymaga przeprowadzenia dalszych pogłębionych analiz terenowych.

Bibliografia

- 2012 Łódź Kreuje, <http://www.kreatywna.lodz.pl/page/161,2012-Lodz-kreuje.html> [dostęp: 27.04.2016].
- Drzewiecki M. (1992), *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Florida R. (2010), *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku, społeczeństwa i życia codziennego*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Guilford J. (1950), *Creativity*, "American Psychologist", No. 14.
- Kozielecki J. (2008), *Psychologia w wielkim świecie*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Landry Ch. (2013), *Kreatywne miasto: zestaw narzędzi dla miejskich innowatorów*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Lokale dla kreatywnych! (2016), <http://kreatywna.lodz.pl/page/5,aktualnosci.html?id=1524> [dostęp: 27.04.2016].
- Mokras-Grabowska J. (2014), *Przestrzeń turystyczno-artystyczna Łodzi na przykładzie Galerii Urban Forms*, „Turyzm”, nr 24/2.
- Murray Ch. (2003), *Human Accomplishment. The Pursuit of Excellence In the Arts and Sciences, 800 B.C. to 1950*, HarperCollins Publishers, New York.
- Nęcka E. (2001), *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Popek S. (2003), *Człowiek jako jednostka twórcza*, UMCS, Lublin.

- Potencjały przemysłów kreatywnych w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym* (2014), Raport ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o., http://www.rot-lodz-kie.pl/mescms/attachments/attaches/000/000/057/original/RAPORT_PRZEMYS%C5%81_KREATYWNE.pdf [dostęp: 28.04.2016].
- Schulz R. (1990), *Twórczość. Społeczne aspekty zjawiska*, PWN, Warszawa.
- Storr A. (2010), *Samotność. Powrót do jaźni*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Strategia Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+ uchwalona w dniu 25 czerwca 2012 r., <http://uml.lodz.pl/miasto/strategia/> [dostęp: 27.04.2016].
- Strelau J. (2015), *Różnice indywidualne. Historia – determinanty – zastosowania*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Szmidt K.J. (2008), *Trening kreatywności: podręcznik dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych*, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
- Szmidt K.J. (2013), *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Torr G. (2013), *Zarządzanie kreatywnymi pracownikami: naucz się wykorzystywać ich talent*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Zmieniamy Łódź. Pomóż wydać 20 milionów złotych!, http://budzet.dlalodzi.info/o_budziecie/ [dostęp: 27.04.2016].

Abstract

Łódź as a favourable space for creativity

The author presents an overview of the environmental conditions necessary for creativity. The problem of relations between the socio-cultural habitat and creativity is considered, drawing on research into stimulators and inhibitors in the human environment. The concept of creative cities is increasingly popular. Such ideas form the basis for the author's research on Łódź as a creative environment. The article reports on the author's most important research results and formulates, from a geographical perspective, further research questions for considering the importance of recreational space in fostering the creativity of Łódź's inhabitants.

Keywords: environmental conditions for creativity, creative cities, recreational space, Łódź